

**ÖZEL HAYATIN KORUNMASI: TÜRK CEZA KANUNUNDA
ÖZEL HAYATA VE HAYATIN GİZLİ ALANINA KARŞI İŞLENEN
SUÇLARLA İLGİLİ DÜZENLEMENİN İSLAM HUKUKU İLE
MUKAYESESİ**

**Protection of Privacy: Comparison of Regulation Related Crimes
Committed Against Private Life and Secret Areas of Life in Turkish Penal
Code with the Islamic Law**

Ayhan HİRA

Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
(aynhira@hotmail.com)

Öz

Hukukçuların kullandıkları “sır alanı”, hususi alan”, mahremiyet” ve “özel hayatın gizliliği” gibi tabirler, insanın başkalarıyla paylaşmayı sadece kendisinin bilmesini istediği alanın hukuk ilmine yansımalarıdır. Bu gerçek, asıl itibarıyla sosyal bir varlık olan insanın iç dünyasında kendine mahsus hayatın yaşandığını göstermektedir. Bu özel hayatın sahibi, söz konusu alana ait bilgilerin ne kadarının dışarıya çıkmasına izin veriyorsa diğer insanların o kadar bilgi sahibi olma hakları var demektir. Buna göre bir başkasının özel hayatının gizliliğini ihlal etmek hukuk düzenleri tarafından suç sayılmaktadır. Bu bağlamda Türk Ceza Kanununun dokuzuncu bölümünde özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı işlenen suçlarla ilgili çeşitli ceza hükümleri yer almaktadır. Burada haberleşmenin ve özel hayatın gizliliğinin ihlali, kişisel verilerin korunması, nitelikli haller, şikâyet hakkı gibi hususlar düzenlenmiştir. Özel hayatın gizliliğinin korunması hakkında klasik İslam hukukunda müstakil bir bölüm bulunmamaktadır. Ancak bu konuda ahlak-hukuk birlikteliği anlayışını yansıtan pek çok ayet ve hadis mevcuttur. Ayrıca fıkıh kaynaklarında da konuya ışık tutacak bilgi birikimi ve somut uygulama örnekleri yer almaktadır. Bu çalışmada tanım, kapsam, hukuki nitelik, sistem ve hüküm bakımından Türk Ceza Kanununda özel hayata ve hayatın gizli alanına karşı işlenen suçlarla ilgili düzenlemenin İslam Hukuku ile karşılaştırması amaçlanmaktadır
Anahtar Kelimeler: Türk Ceza Kanunu, İslam Hukuku, Özel Hayat, Mahremiyet, Irz

Abstract

The terms “secret area”, “private area”, “privacy”, and “privacy of personal space” used in legal nomenclature to define an area in which a person does not want to share with others. This reality also indicates that inner life of person is experienced in the human inner world. The person who owns that inner world determines the amount of knowledge to be known by others and the others would have access to only the information made public by the person himself or herself. For this reason violation of the privacy is regarded as a crime in legal systems. Similarly 9th section in the Turkish Punishment Laws states certain enforcements against the violation of the privacy. The law also regulates violation of privacy and privacy of communication, protection of personal data, and the right of compliments against of the violations. Classic Islamic law does not have a specific section solely devoted to the privacy. However, there are large number of revelations and hadiths as a reflection of ethic-law coupling. Moreover, there are a wealth of theoretical information and an elevated number of solid cases for the subject in the fiqh. In this study a comprehensive comparison of definitions, extents, legal status, system and case conclusions of privacy in Turkish Punishment Laws and Islamic Law.

Keywords: *Turkish Criminal Law, İslamic Law, Private Life, Privacy, Chastity*

GİRİŞ

Özel hayatın gizliliği konusu bugün geçmiş dönemlerden çok daha fazla önem kazanmış durumdadır. Zira kişilerin şeref, haysiyet, onur, ırz, namus gibi kavramlarla ifade edilen manevi değerleri, gelişen teknolojinin baş döndürücü imkânlarının kullanılması sebebiyle günümüzde her zamankinden daha çok tehdit altındadır.

Bu tehlikenin farkına varan hukukçular, söz konusu gelişmeleri göz önüne alarak ceza kanununun ilgili maddelerini olabildiğince soyut anlayışla düzenlemişlerdir. Nitekim eski Türk Ceza Kanununda (eski TCK) ihlal durumları somut örnek maddeleri şeklinde düzenlenmişken, yeni TCK’da ihlalden bahsedilip suçun işleniş hallerine yer verilmemiştir. Zira suç işleme şekilleri sürekli değişebilmektedir. Bu durum, söz edilen gelişmelerin hukuka zorunlu olarak nasıl yön verdiğinin de göstergesidir.¹

Çağımızın teknoloji çağı olduğu dikkate alındığında, eski dönemlerin bugüne göre basit sayılabilecek yöntemleri ile günümüzde gelişmiş cihazlarla yapılabilen özel hayat ihlalleri arasında karşılaştırılmayacak kadar fark vardır. İster geleneksel ister modern

¹ Teknolojik gelişmeler karşısında başkalarının gizli konuşmalarını dinlememe yükümlülüğü bağlamında bir yaklaşım için bkz. TOKSARI, A. 2012: “**Temel Hak Ve Özgürlükler Bağlamında Kitap ve Sünnete Göre Özel Hayatın Gizliliği**”, Diyanet İlmî Dergi, C: 48, sy: 2, s. 19, Ankara.

yöntemlerle ve yasal olmayan yollarla bir başkasının özel hayatının gizliliğini ihlal etmek türündeki bir eylem genellikle gizli işlendiği için hukuki düzenlemeler her zaman beklenen sonucu veremeyecektir. O halde özel hayatın gizliliğine karşı işlenen haksız fiilleri hukukla birlikte toplumun ortak ahlaki değerleriyle de yargılamak daha iyi sonuç verecektir.²

Klasik İslam hukuku kaynaklarında bugünkü tabirle doğrudan “özel hayat” veya bunu dolaylı olarak ifade eden başka bir kavramın bulunmadığı görülmektedir. Söz konusu eserlerde böylesi başlıklara müstakil olarak yer verilmemesi bir eksiklik değildir. Zira geçmiş dönemin özel hayat ihlalleri bugüne göre gayet basittir. Öte yandan İslam hukukunun klasik eserleri çeşitli ayetlerdeki ve hadislerdeki ifadelerden beslenerek özel hayatın gizliliği konusunda kendi dönemlerine ilişkin son derece zengin bir bilgi ve uygulama birikimi sunmaktadır. Bu bilgilere ve uygulamalara bakıldığında “ırzın/şahsiyet haklarının korunması”³ bağlamında özel hayata ilişkin durumun tespit ve ifşa edilmesinden konut dokunulmazlığına kadar birçok konunun hukuk-ahlak birlikteliği içinde gündeme getirilmiş olduğu görülmektedir.⁴ Dolayısıyla günümüz hukuk anlayışı içinde yer alan özel hayat tabirinin muhtevasını oluşturan konuların fıkıh külliyatı içinde kendine özgü yöntemle ele alındığını söylemek mümkündür. Bugün ise, yöntem

² KAHRAMAN, A. 2008: **İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliliği**, 7, Ankara.

³ Irz, İslam’ın korumayı hedeflediği beş temel maslahattan biridir. Bu tabirden maksat; namusun, şerefın, haysiyetin kısaca bir bütün olarak şahsiyet haklarının korunmasıdır. Buradaki “korunmuşluk” günümüzde “dokunulmazlık” şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. BEŞER, F. 1987: **İslam’da Sosyal Güvenlik**, 86, Ankara; KARAMAN, H. 2006: **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, 146, İstanbul. Irz kavramı için ayrıca bkz. ŞAFAK, A. 1992: **Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 182, Ankara; ERDOĞAN, M. 1998: **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 166, İstanbul; HÖKELEKLİ, H. 1999: “Irz”, DİA, C: 19, s. 133, İstanbul; TOKSARI, A. 2012: C: 48, sy: 2, s. 11.

⁴ Konuyla ilgili hükümlerin ahlaki niteliğe sahip olması, ayrıca hukukî bir niteliği olmadığını göstermez. Zira bir ceza yaptırımına bağlanınca söz konusu hükümlerin hukuki nitelik kazanacağı açıktır. İslam hukukunda ırz tabiri bağlamında ele alınan şahsiyet haklarına yönelik sözlü ya da fiili şekildeki haksız saldırıların faillerinin tazir cezasına çarptırılması, bahsedilen ahlaki niteliğin aynı zamanda hukuk düzeni tarafından konan emir ve yasak türünden bir hüküm olduğunun ifadesidir. Bkz. BİLMEN, Ö.N. 1985: **Hukuku İslamiye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu**, C: 8, s. 272, İstanbul; KAHRAMAN, A. 2008: 7. Dinî-ahlakî yaptırımların hukukî fiil ve tasarruflara etkisi konusunda bkz. ÇALIŞ, H. 2004: **İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları**, 163, Konya.

bakımından Kara Avrupası hukuk sisteminin etkisiyle oluşan İslam hukuku çalışmalarında soyut yönteme dayalı bir hukuk anlayışı kabul görmüştür. Buna göre hukuk; kamu hukuku ve özel hukuk şeklinde iki ana başlığa ayrılmıştır. Bu anlayış içerisinde özel hayatın korunmasına ilişkin düzenlemeler, yapılan haksız müdahalelere uygulanan ceza yaptırımları bakımından kamu hukuku başlığı altında yer alan ceza hukuku alt başlığı içindeki konulardan birini teşkil etmektedir.⁵

Bu çalışmanın amacı, modern hukuk sisteminin ülkemizde yürürlükte olan TCK örneği ile İslam hukukunun klasik ve çağdaş eserlerindeki birikimin mukayesesini yapmaktır. Ancak klasik eserlerde konu ayrı bir başlık halinde işlenmediği için yürürlükteki düzenlemenin sistematigi esas alınacaktır. Buna göre ilk olarak özel hayat kavramı hakkında bilgi verildikten sonra özel hayatın korunmasının hukukî niteliği ve sistematigi üzerinde durulacaktır. Ardından TCK'daki düzenleme ve bunun İslam Hukuku ile mukayesesine yer verilecektir

1. Özel Hayat Kavramı

1.1. Özel Hayat Kavramının Tanımı

Özel hayat, şahsın gizli hayatı olup özellikle akrabaları ve dostları gibi onun yakından ilgili bulunduğu kimselerle paylaşabildiği, fakat diğer şahısların bilmedikleri hayat çevresidir.⁶ Özel hayata yönelik saldırı ise, şahsın özel hayatının ve gizliliklerinin araştırılmasını ve bunların çeşitli yollarla diğer şahıslara duyurulması demektir.⁷

Batı hukuk sistemlerinde “privacy” kelimesiyle ya da “private life” tamlamasıyla ifade edilen özel hayat kavramı,⁸ T.C. Anayasasının 20-22. maddelerinde “özel eşya”, “konut” ve “özel haberleşme” bağlamında ele alınmıştır. Söz konusu şekilde çerçevesi çizilen kavram, 5237 sayılı TCK'daki 132-140. maddelerde “haberleşme, kişiler arasındaki konuşma, kişisel verilerin kaydedilmesi ve ifşa edilmesi” bakımından yaptırıma

⁵ Özel hayata yönelik haksız müdahalenin bir sonucu olarak kişinin sosyal, ekonomik, vs. durumunun olumsuz etkilenmesi neticesinde ortaya çıkan kayıplarının telafisi ve medenî/hukukî müeyyidelere çarptırılması bakımından konunun bir yönüyle özel hukuk/medenî hukuk başlığı altında mütalaa edilmesi mümkündür. Bu bağlamda bkz. ZAHİT, İ. 1980: **Medeni Hukuka Giriş**, 470, İstanbul.

⁶ İMRE, M. 1980: 470; Armağan, S. 1987: **İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler**, 82, Ankara.

⁷ İMRE, M. 1980: 470-471; Armağan, S. 1987: 82.

⁸ BÜLENT K. 1979: **Medeni Hukuk**, 275, İstanbul; İMRE, M. 1980: 470; KAHRAMAN, A. 2008: 58.

bağlanmış, ancak kavram olarak özel hayatın tanımı yapılmamıştır.⁹ Çağdaş İslam hukuku eserlerinde ise özel hayatın gizliğine ve korunmasına ilişkin düzenlemelerde ve hükümlerde özel hayat karşılığı olarak Arapça “el-Hayâtü'l-hâssa” tabirini kullanan müelliflerin bu isimlendirmesi ise modern hukukçuların kullandığı ifadenin Arapçaya tercümesinden başka bir şey değildir.¹⁰

Kavramın dilimizde “mahremiyet” şeklinde bir karşılığı bulunmaktadır.¹¹ Arapça bir kelime olan mahremiyet, bir yandan müdahale edilemez alanı (harîm) diğer yandan yasak hükmünü (hurmet) ifade etmesi bakımından¹² “özel hayat” yerine kavramlaştırılabilir durumdadır. Böylece özel hayat kavramı ile ifade edilmeye çalışılan anlam, tek kelimeyle karşılanabilecek demektir.¹³

Mahremiyet kelimesi, eski TCK'daki 195. maddeden itibaren yapılan düzenlemelerin “sırrın masuniyeti” şeklindeki başlığında da ifadesini bulmaktadır. Nitekim kelime anlamı itibariyle “sır” tabirinin kişinin sadece kendisine ait olan, başkasıyla paylaşmamaya özen gösterdiği, ihlalden hoşlanmadığı dokunulmaz alanı belirttiği açıktır.¹⁴ Buradan çıkan sonuca göre insanlar arasında ayıplarını açıklayan veya bir toplumda ayıp sayılan bazı davranışları açıkça işleyen, onları gizlemek ihtiyacı hissetmeyen kimselerin umumi hayatına giren bu davranışlarını takip ve ifşa etmek şahsın özel hayatına müdahale sayılmaz. Çünkü “gizlilik”, bir kimsenin, diğer şahısların bilgisi dışında tuttuğu, doğrudan veya dolaylı olarak gizlemek istediği anlaşılan hususlardır.¹⁵

1.2. Özel Hayat Kavramının Kapsamı

Hukuk çerçevesi içinde korunmaya konu teşkil edebilmesi ve bu alanda belirsizliğe meydan verilmemesi için özel hayat tabirinin kapsamının açıklanması gerekmektedir. Bir ayrıma göre, hukuk açısından bir insanın hayat çevresi “şahsın gizli hayatı” ve toplum içinde belirli ölçüde alenî

⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>. Erişim tarihi: 20.02.2014

¹⁰ KAHRAMAN, A. 2008: 58.

¹¹ Mahremiyet için bkz. DEVELLİOĞLU, F. 1993: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 569, Ankara.

¹² İbn MANZÛR, ty: **Lisânü'l-Arab**, C: 12, s. 122, Beyrut; Ebû CEYB, S. 1988: **el-Kâmûsu'l-Fıkhî**, 86, Dımeşk.

¹³ KAHRAMAN, A. 2008: 58.

¹⁴ Sır kelimesi için bkz. ÇAGRICI, M. 1997: “Sır”, İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C: 4, s: 118, İstanbul.

¹⁵ ARMAĞAN, S. 1987: 82-83.

hususlardan oluşan “şahsın umumi hayatı” olmak üzere iki kısımdır.¹⁶ Başka bir ayrıma göre “gizli hayat alanı”, özel hayat alanı” ve “kamuya açık hayat alanı” şeklinde¹⁷ üç kısım olan hayat çevresi, diğer bir ayrıma göre ise “ortak hayat alanı (kamusal hayatı)”, “meslekî hayatı”, “aile hayatı” ve “özel hayatı (sır alanı)” olmak üzere dört kısımdır.¹⁸

5237 sayılı TCK'daki düzenleme aşağıda da görüleceği üzere, Anayasanın 20. (kimsenin üstünün, özel kâğıtlarının ve eşyasının yasal yollar dışında aranmayacağını ve bunlara el konulamayacağını kapsar), 21. (yasal yollar dışında kimsenin konutuna girilemeyeceğini, arama yapılamayacağını ve buradaki eşyaya el konulamayacağını kapsar) ve 22. (yasal yollar dışında haberleşmenin engellenemeyeceğini ve gizliliğine dokunulamayacağını kapsar) maddelerine uygun olarak yapılmıştır. İlgili ceza kanununun 132-140. maddeleri arasında düzenleme “Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar” başlığını taşımaktadır. Eskisiyle mukayese edildiğinde yeni TCK'daki düzenlemelerin daha kapsamlı ve ihtiyaçlara cevap verebilme bakımından eskisine oranla daha iyi olduğu aşikârdır. Zira eski TCK'da (mad. 38) sadece tazminat davalarının konusu olan bu tür eylemler, yeni TCK'da işlenme biçimi her ne olursa olsun suç sayılarak cezalandırılacaktır.¹⁹

İslam hukukunun klasik kaynaklarında hâkim olan anlayışa bakıldığında, özel hayat ve bunun korunmasına ilişkin meselelerin genel olarak “ırzı koruma” konusunun kapsamı içinde ele alındığı görülmektedir. Dolayısıyla “ırzın korunması”na yüklenen anlam, “vücudun cinsel bütünlüğü”ne yönelik haksız saldırılara karşı korunmanın ötesinde bir muhtevaya sahip olmaktadır. Nitekim özel hayatın kapsamı bağlamında düşünüldüğünde, kapsamı geniş tutan İslam Hukuk düşüncesine göre ırz

¹⁶ İMRE, M. 1980: 470.

¹⁷ TOKSARI, A. 2012: c: 48, sy: 2, s. 8.

¹⁸ KAHRAMAN, A. 2008: 101 vd.

¹⁹ 765 sayılı eski TCK'daki düzenlemeye bakıldığında özel hayatın kapsamının dar şekilde yorumlandığı görülmektedir. Bu düzenlemenin ilgili 195-200. maddelerinde “sırrın masuniyeti aleyhinde cürümler” belli somut uygulamalar ve meslekler bakımından ele alınmıştır. Kapsamı dar tutan bu yoruma göre sadece ırza geçmek şeklindeki saldırılar suç teşkil etmekte ve buna karşı yapılan savunma hukuka uygun sayılmakta, ırza geçme şeklinde olmayan, fakat özel hayat, şeref ve haysiyet gibi haklara yönelik birçok saldırı suç sayılmadığından ötürü sadece tazminat söz konusu olmaktadır. Ayrıca böylesi hallerde saldırıya uğrayan kişi kendini savunma hakkından da mahrum kalmaktaydı. Bkz. EREM, F. 1971: **Ceza Hukuku**, C: 2, s. 29, Ankara; DÖNMEZER, S.-ERMAN, S. 1988: **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C: 2, s. 111, İstanbul.

terimi, insan nesliyle alakalı namusun, şerefın, haysiyetin, onurun, izzet-i nefsin korunması gibi manaları da kapsamaktadır.²⁰ O halde, kişinin hayat alanlarının kapsamını en geniş tutan sınıflandırma anlayışıyla ırz kavramına yüklenen anlam kapsamının birbiriyle uyumlu olduğu, bu anlayıştan hareketle özel hayatın, şerefın ve haysiyetin korunması gibi hakların da İslam hukukunda geniş yoruma tabi tutulduğu söylenebilir.

Bu durumda alay etmek,²¹ sövmek,²² gıybet etmek,²³ iftira atmak,²⁴ vb. eylemlerin ırza karşı saldırı niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Yine dinlemek ister basitçe izleme ister en son teknoloji ürünü cihazları kullanma yöntemiyle yapılsın, yasal olmayan yollarla gözetlemek, dinlemek de suç sayılacaktır.²⁵ Zira evlerin içini gözetlemek,²⁶ gizli konuşmaları dinlemek,²⁷ başkalarının izni olmadan yazılı belgelerini okumak²⁸ vb. fiillerle özel hayatın mahremiyetini ihlal eden her türlü eylem suç sayılmaktadır.²⁹

2. Özel Hayatın Gizliliğinin Korunmasının Hukukî Niteliği

Özel hayatın gizliliğinin korunması şahsiyet hakkının bir ifadesi ve gereğidir. Bilindiği gibi şahıstan ayrı düşünülebilme bakımından hakların sınıflandırması “şahsiyet hakları” ve “malvarlığı hakları” şeklindedir ve şahsiyet hakları, insan haklarının³⁰ bir parçası olarak, şahsa ve şahsiyete

²⁰ ŞAFAK, A. 1992: **Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 183, Ankara; BEŞER, F. 1988: 86; ERDOĞAN, M. 1999: 167.

²¹ Hucurât, 49/11; Hümeze, 104/1-2. Ayrıca bkz. YAZIR, M.H. 1979: **Hak Dini Kuran Dili**, C: 6, s. 4467 vd, İstanbul; ÇAĞIRICI, M. 2001: “İstihza”, DİA, C: 23, s. 347, İstanbul.

²² En’âm, 6/108; BUHARÎ, **İman**, 36; MÜSLİM, **İman**, 146; TİRMİZÎ, **Birr**, 48; NESÂÎ, **Tahrîm**, 27; İbn MÂCE, **Mukaddime**, 9.

²³ Hucurât, 49/12; MÜSLİM, **Birr**, 20; TİRMİZÎ, **Birr**, 23; Ebû DÂVÛD, **Edeb**, 40.

²⁴ Nisa, 4/112; Nur, 24/15; Ahzab, 33/58;

²⁵ ARMAĞAN, S. 1987: 96.

²⁶ BUHARÎ, “**Diyât**”, 13; MÜSLİM, “**Âdab**”, 3; TİRMİZÎ, “**Salat**”, 148; Ebû DÂVÛD, “**Tahâre**”, 43.

²⁷ BUHARÎ, “**Rüyâ**”, 45; TİRMİZÎ, “**Libas**”, 9.

²⁸ Ebû DÂVÛD, “**Salât**”, 23.

²⁹ ŞÂFÎÎ, 1993: **el-Umm**, C: 6, s. 45, Beyrut; İbn KUDÂME, 1992: **el-Muğnî**, C: 12, s. 535, Riyad; KARÂFÎ, ty.: **el-Furûk**, C: 4, s. 184, yy.; HURÂŞÎ, ty.: **Şerhu Muhtasari'l-Halîl**, C: 8, s. 112, Beyrut; DERDÎR, 1328: **Şerhu'l-Kebîr**, C: 4, s. 357, Kahire; DESÛKÎ, 1328: **Hâşiyetü Şerhi'l-Kebîr**, C: 4, s. 357, Kahire.

³⁰ İnsan hakları, insana insan olduğu için diline, dinine, ırkına, cinsiyetine, milliyetine, sosyal statüsüne ve rengine bakılmaksızın tanına haklardır. İslam’da

bağlı hakların ihlali halinde tazmin talebine konu olan yararları ifade eder. Bu kapsamdaki özel hayatın, meslek sırrının, şerefın, haysiyetin korunması gibi haklar, mülkiyet hakları (mamalek) içinde yer almadığı için bunlara şahsiyet hakkı denmiştir.³¹ Bu durumda “malvarlığı” değil, “şahısvarlığı” söz konudur. O halde özel hayatın gizliliğinin korunmasına ilişkin düzenlemeler şahsiyet haklarının ihlaline yönelik eylemlere karşı olacak demektir. Zira hakkın tanımı ve kapsamı bunu gerektirmektedir.³²

Özel hayatın gizliliğinin korunması “kişilik hakları” bağlamında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunundaki 24-25. maddelerde de düzenleme konusu olmuştur. Buna göre, hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilmektedir. Zira kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırı sayılmaktadır. Bu şekilde ortaya konan ilkeyi 25. maddede davalarla ilgili durumlar takip etmektedir.³³

6098 sayılı Borçlar Kanununun 49 maddesinde de “Haksız Fiillerden Doğan Borç İlişkileri”ndeki genel sorumluluk “...zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fiille başkasına kasten zarar veren de, bu zararı gidermekle yükümlüdür.”³⁴ şeklinde düzenlemiştir. Böylece özel hayatın gizliliğinin korunması, ceza hukuku dâhil iç hukukun diğer alanlarında da doğrudan ve dolaylı olarak yer bulmuş olmaktadır.

Özel hayatın gizliliğinin korunması dış hukukta önemli yer tutmaktadır. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Özel hayatın ve aile hayatının korunması” başlıklı 8. maddesi gereğince herkes özel hayatına, aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin

insan hakları için bkz. BİRSİN, M. 2012: **İslam Hukukunda İnsan Hakları Kuramı**, 73, İstanbul; GÜNDÜZ, A. 2001: “**İnsan Hakları**”, DİA, C: 22, s. 323, İstanbul.

³¹ HEYET, 1991: **Türk Hukuk Lügatı**, 308, Ankara. Şahsi menfaat kavramının daha sonra şahsiyet hakkına (personel right/الحق الشخصي) dönüşmesi hakkında bkz. KAHRAMAN, A. 2008: 49.

³² Şahsiyet hakları için bkz. GÖKMENOĞLU, H.T. 1996: **İslam’da Şahsiyet Hakları**, 61, Ankara.

³³ Bkz. TMK, mad. 24-25.

³⁴ Bkz. TBK, mad. 49.

korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.³⁵ Yine İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 12. maddesi uyarınca kimsenin özel hayatına, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.³⁶

İslam hukukuna göre özel hayatın gizliliğinin korunması, İslam teşri'inin ana gayeleri arasında sayılabilir. Zira toplumun ve toplumun bir ferdi olan insanın varlığını koruyup devam ettirebilmesi için haksız saldırılara hukuk düzeniyle karşı konulması kaçınılmazdır. Böylece "hak" ve "hürriyet" şeklinde tanımlanabilecek bazı değerlerin varlığı anlamlı hale gelebilecektir. İslam'da "maksat" veya "maslahat" kavramıyla ifade edilen bu değerlerin³⁷ muhafaza edilmesi yoluyla, toplumun istikrarlı ve müreffeh bir şekilde yaşaması İslam için çok önemlidir.³⁸ Bu gayelerin gerçekleştirilebilmesi için mutlaka korunması gereken ve "zarûrât-ı hamse" adı verilen değerler; din,³⁹ nefis (hayat),⁴⁰ akıl,⁴¹ nesil⁴² ve mal,⁴³ İslam

³⁵ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, mad. 8.

³⁶ Bkz. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, mad. 12.

³⁷ ŞÂTİBÎ, 1990: **el-Muvâfakât fi usûli's-şerî'a** (trc. Mehmet ERDOĞAN), C: 2, s. 7, İstanbul; DEHLEVÎ, 1994: **Huccetullâhi'l-bâliğa** (trc. Mehmet ERDOĞAN), C: 1, s. 475, İstanbul; ŞA'BAN, Z. 1990: **İslâm Hukuk İlminin Esasları** (trc. İ. Kafi DÖNMEZ), 414, Ankara; ATAR, F. 1992: **Fıkıh Usulü**, 295, İstanbul; MES'ÛD, M. 1997: **İslâm Hukuk Teorisi** (trc. Muharrem KILIÇ), 197, İstanbul; BİRSİN, M. 2012: 37.

³⁸ ŞÂTİBÎ, 1990: C: 2, s. 7; ŞA'BAN, Z. 1990: 413 vd.; ATAR, F. 1992: 293 vd.

³⁹ MES'ÛD, M. 1997: 199; ESKİCİOĞLU, O. 1996: **İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları**, 287, İzmir. Dinin korunmasına yönelik âyetler için bkz. Bakara 2/190, 191, 193; Nisâ 4/71, 74, 75; Enfâl 8/39, 45, 65; Hac 22/78; Furkân 25/52; Muhammed 47/4.

⁴⁰ ARMAĞAN, S. 1987: 70; ESKİCİOĞLU, O. 1996: 294. Bu hakkın korunmasına yönelik âyetler için bkz. Bakara 2/178, 179; Mâide 5/45; Nahl 16/126; İsrâ 17/33.

⁴¹ UDEH, A. 1994: **et-Teşri'u'l-cinâiyyü'l-İslâmî mukâraneten bi'l-kânûni'l-vad'i**, C:1, s. 648, Beyrut.

⁴² Zina yasağı için bkz. Bkz. Nûr 24/2. Kazif için bkz. Nûr 24/23., şeref ve haysiyetleriyle oynamak (Hucurât 49/11), haksız yere özel hayatlarına müdahale etmek yasaklanmıştır. Bkz. Hucurât 49/12. BUHARÎ, "Diyât", 23; MÜSLİM, "Edeb", 43.

⁴³ Malın korunması için rıza şartı koşulmuştur. Bkz. Nisâ 4/29; İbn HANBEL, V,

hukukuna göre insanın maddi ve manevi varlığı ile birinci dereceden ilgili olan ve diğer haklardan istifade edebilmek için varlığı zorunlu bulunan “kişilik hakları”⁴⁴ sayılır.⁴⁵ Bundan ötürü fıkıh usulü ilminde lafzı esas alan, “elfaz bahisleri” ve “istinbat kaideleri” başlıkları altında incelenen “beyan icthadı” yöntemi yanında manayı esas alıp “zaruriyyât”, “hâciyât” ve “tahsiniyyât” sınıflaması içinde insanların dünya ve ahiret yararlarının sağlanmasını amaçlayan icthad yöntemi de oldukça önemli bir yere sahiptir.⁴⁶

Öte yandan özel hayatın gizliliğinin korunması, eylemin mağduru açısından bir hak olduğu gibi, gizliliğin gereğini yapma bakımından bir vazifedir. Başkalarının tespit yapabileceği tarzda açıkça yapılan eylemlerin, söylenen sözlerin gizliliğinden bahsetmek doğru olmayacaktır.⁴⁷ Nitekim İslam’da birtakım haklara sahip olabilmek için önce vazifeler yapılarak sorumluluklar yerine getirilmelidir. Hz. Peygamber’in “herkesin mahiyetinden sorumlu olduğunu” açıkça belirten hadisi⁴⁸ hakların sorumluluklardan sonra geldiğini göstermektedir.⁴⁹

Özel hayatın gizliliğinin hukuki niteliğini bu şekilde tespitinden sonra gizliliğin nasıl sağlanacağına dair düzenlemelerin sistematikliğini ele almak uygun olacaktır. Burada ilk olarak eski ve yeni TCK arasında karşılaştırma yaparak yürürlükteki kanun maddelerin sistematikliğini hakkında bilgi verilecek ve daha sonra İslam Hukukunda konuyla ilgili hükümlerin nasıl tanzim edildiği açıklanacaktır.

3. Özel Hayatın Gizliliğinin Korunmasına Yönelik Sistemik

TCK ile İslam Hukuku arasında özel hayatın gizliliğinin korunması

72; Mecelle, mad. 96. Ayrıca hırsızlık suçu cezalandırılmış (Mâide 5/38), malını koruma uğruna öldürülen kimse şehit sayılmıştır. Bkz. BUHARÎ, “Mezalim”, 33; Ebû DÂVUD, “Sünnet”, 29; İbn MÂCE, “Hudûd”, 21.

⁴⁴ Kişilik hakları için bkz. ARMAĞAN, S. 1987: 70.

⁴⁵ Söz konusu beş temel hak için bkz. ŞÂTİBÎ, 1990: C: 2, s. 9; ŞA’BAN, Z. 1990: 414; ATAR, F. 1992: 295; MES’ÛD, M. 1997: 199; ESKİCİOĞLU, O. 1996: 287; BARDAKOĞLU, A. 1993: “Ceza”, DİA, C: 7, s. 472.

⁴⁶ HAÇKALI, A. 2004: **İslam Hukuk Tarihinde Gayeci İctihat Metodunun Gelişimi**, 16, İstanbul.

⁴⁷ ARMAĞAN, S. 1987: 83; KAHRAMAN, A. 2008: 37; MUSTAFA, Y. 2011: **İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik**, 116, Konya; BİRSİN, M. 2012: 110.

⁴⁸ BUHARÎ, **Cum’a**, 11; MÜSLİM, **İmare**, 20; Ebu DAVUD, **İmare**, 13.

⁴⁹ Hak ve yükümlülük dengesi hakkında bkz. TOKSARI, A. 2012: 12.

bakımından bir karşılaştırma yapmadan önce her iki hukuk düzenlemesinin mahiyeti hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır.

3.1. Türk Ceza Kanununda Özel Hayatın Gizliliğinin Korunmasına Yönelik Sistematik

Özel hayatın gizliliğinin korunmasına yönelik düzenlemeler 5237 sayılı yeni TCK'da 132-140. maddeler arasında "Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar" başlığını taşıyan dokuzuncu bölümde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede "haberleşmenin gizliliğinin ihlali", "kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması", "Özel hayatın gizliliğini ihlâl", "Kişisel verilerin kaydedilmesi", "Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme", "Nitelikli haller", "Verileri yok etmeme", "Şikâyet", "Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanması" şeklindeki alt başlıklar kullanılmıştır.

Özel hayatın gizliliğinin korunmasının kapsamı bakımından ilgili kanun maddelerinin Anayasa ile uyumlu olduğu söylenebilir. Örneğin, her ikisinde de özel hayatın sınırlayıcı bir tanımı yapılmamıştır. Ancak madde sıralaması bakımından farklılık göze çarpmaktadır. Şöyle ki, Anayasada özel hayat 20. maddede yer alırken konut dokunulmazlığı 21. maddede, haberleşme hürriyeti 22. maddede yer almıştır. TCK'da ise alt başlık olarak haberleşmenin gizliliğinin ihlali ilk sırada yer alırken özel hayatın gizliliğini ihlâl üçüncü sırada bulunmaktadır. Anayasanın 21. maddesindeki konut dokunulmazlığı⁵⁰ TCK'da "Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar" başlığında değil, "Kişilere Karşı Suçlar" başlıklı ikinci kısmın, "Hürriyete Karşı Suçları" düzenleyen yedinci bölümünde "Konut Dokunulmazlığının İhlali başlıklı 116. maddede düzenlenmiştir.⁵¹

⁵⁰ Konut dokunulmazlığıyla ilgili Anayasa maddesi şöyledir: "Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar." Bkz. Anayasa, mad. 21.

⁵¹ Bu maddeye göre "Bir kimsenin konutuna, konutunun eklentilerine rızasına aykırı olarak giren veya rıza ile girdikten sonra buradan çıkmayan kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." İlgili düzenleme eski TCK'da "Mesken Masuniyeti Aleyhine Cürümler" başlığında 193-194. maddelerde yer almıştır.

3.2. İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliğinin Korunmasına Yönelik Sistematik

Fıkıh literatürünün klasik eserlerindeki meseleci (kazuistik) yöntem anlayışının gereği olarak kişilik hakları müstakil bir isim ve başlık altında incelenmemiştir. Dolayısıyla bu hakkın varlığı, ilgili hükümlerin geçtiği konulara serpiştirilmiş vaziyettedir. Bu konular çoğunlukla nikâh, talak, nesep gibi başlıklar altında geçmektedir.⁵² Fıkıh usulünde ilgili hükümlerin şahıs hukukuyla doğrudan bağlantılı olduğu bahisler ise “ehliyet” başlığı altında incelenmiştir.⁵³ Yine fıkıh usulündeki “Allah hakları-kul hakları” ayırımına dikkat çekildiğinde genelde insan haklarının özelde kişilik haklarının “kul hakkı” kapsamında sayıldığı ve bu haklara tercihte öncelik verildiği görülmektedir.⁵⁴

Görüldüğü gibi İslam hukukunun klasik kaynaklarında başta anayasa olmak üzere kanun, tüzük vs. şeklinde bir düzenleme anlayışı bulunmamaktadır. Bununla birlikte kişiliğe ve mal varlığına ilişkin hakların korunduğunu ortaya koyan pek çok ayet ve hadis mevcuttur. Özel hayatın gizliliğinin korunmasına ilişkin söz konusu ayetlerdeki ve hadislerdeki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla özel hayatın gizliliğinin korunması, daha çok ahlak ilkeleri biçimindeki manevi müeyyidelerle sağlanmaktadır. İslam ahlak anlayışı bakımından bu durum anlaşılabilir olmakla birlikte, hukuk düzeninin devamı için İslam hukukçuları şahsiyet haklarının ihlalinin bir parçası kabul ettikleri bu tür suçları, kamu otoritesi tarafından belirlenen tazir türündeki maddi cezalara çarptırmışlar, manevi tazminat ödemekle yükümlü tutmuşlar ve mağdurlara meşru müdafaa hakkı tanımışlardır.⁵⁵

Buraya kadar yapılan açıklamalarla Türk Ceza Kanununda ve İslam Hukukunda kavram, nitelik ve sistem bakımından özel hayatın gizliliğinin

⁵² İslam hukukunun klasik kaynaklarında özel hayatın korunması tabirinin niçin yer almadığına ilişkin bir tespit şöyledir: 1) Eskiden insanların hayatlarının daha sade olması, 2) İnsanların sırlarına vakıf olabilme vasıtalarının sınırlı olması, 3) Özel hayatın gizliliğine yönelik vakaların gündelik hayatı ihlal edecek boyutlara ulaşmaması. Bkz. KAHRAMAN, A. 2008: 60-61.

⁵³ ATAR, F. 1992: 143 vd; KOÇAK, M.-DALGIN, N.-ŞAHİN O. 2013: **Fıkıh Usulü**, 243, İstanbul.

⁵⁴ ŞABAN, Z. 1996: 286 vd.

⁵⁵ BİLMEN, Ö.N. 1985: C: 8, s. 271 vd.; KARAMAN, H. 1986: **Mukayeseli İslam Hukuku**, C: 1, s. 113 vd, İstanbul. İslam Hukukuna göre “müstehziyane bakışlar bile, bunlardan hissiyatı rencide olan kimselerin müracaatı takdirinde mücasirleri hakkında zecr ve tedibi müstelzim olabilir. Bu tedib ise eşhasa, ahvale, göre haps ile, darp ile, tekdir ve tevbih ile yapılabilir.” Bkz. BİLMEN, Ö.N. 1985: C: 8, s. 281.

korunması hakkında bilgiler verilmiştir. Bundan sonra ceza müeyyidesi bakımından TCK’ndaki düzenleme incelenecek ve ardından mukayese için İslam Hukukuna yer verilecektir.

4. Türk Ceza Kanununda Özel Hayatın Gizliliğinin Korunması

Bu çalışmada TCK’daki düzenleme esas alındığı için konut dokunulmazlığıyla ilgili düzenlemeye (TCK, mad. 116) dair açıklama yapılmayacak, “Haberleşmenin Gizliliğinin İhlali”ni konu alan TCK 132. maddeden itibaren düzenleme konusu olan hükümler ele alınacaktır.

TCK’nun 132. maddesi, Anayasanın 22. maddesinde geçen haberleşme hürriyetinin ve haberleşmenin gizliliğinin ihlalini cezalandırmaktadır. Anayasanın söz konusu maddesindeki ifadelerle göre *herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir ve haberleşmenin gizliliği esastır. Ancak millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı varsa haberleşme engellenebilir ve haberleşmenin gizliliğine dokunulabilir. Yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri varsa aynı sonuç geçerlidir. Bu hürriyetin ve hakkın korunması için yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulmalı ve hâkim tarafından karar kırk sekiz saat içinde açıklanmalıdır. Aksi halde, karar kendiliğinden kalkar. Bu hükümler ilgili istisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları ise kanunda belirtilir.*⁵⁶

Görüldüğü gibi Anayasada sınırlayıcı durumlar sayılarak haberleşme hürriyetinin temel düzeyde yasal çerçevesi çizilmiştir. Bu maddenin içeriğindeki ihlal suç sayılmış ve TCK’unda “*Kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlâl eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlâli haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, verilecek ceza bir kat artırılır*” (132/1) ifadesiyle yaptırıma bağlanmıştır. Burada suçun oluşumunda haberleşmenin şeklinin önemli olmadığı anlaşılmaktadır. Yine suçun hukuka aykırılık teşkil etmesinde haberleşmenin gizliliğinin ne şekilde ihlâl edildiğinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu yönüyle kanun maddesinin bu fıkrasında teknolojik gelişmelere uygun bir düzenleme yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

⁵⁶ Bkz. Anayasa, mad. 22.

Aynı kanaat maddenin ikinci ve üçüncü fıkrası için de geçerlidir. Zira 132/2’de “*Kişiler arasındaki haberleşme içeriklerini hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*” demek suretiyle ihlalin her ne şekilde olursa olsun ifşa biçiminde gerçekleşmesi, öngörülen cezayı bir önceki fıkraya göre ağırlaştırmaktadır. 132/3’de ise “*Kendisiyle yapılan haberleşmelerin içeriğini diğer tarafın rızası olmaksızın hukuka aykırı olarak alenen ifşa eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İfşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur*” denmekte ve böylece konuşmanın tarafları arasında gerçekleşen ihlal, birinci fıkradaki gibi cezalandırılmaktadır.

TCK’nun ikinci alt başlığında “*kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması*” şeklinde işlenen suç tipleri yer almaktadır. Buna göre haberleşmenin gizliliğini bir aletle dinleyip kaydetme şeklinde ihlal eden ve haberleşmenin tarafı olmayan kişiye 133/1 madde gereğince şu ceza verilmektedir: “*Kişiler arasındaki aleni olmayan konuşmaları, taraflardan herhangi birinin rızası olmaksızın bir aletle dinleyen veya bunları bir ses alma cihazı ile kaydeden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” Bu kişi haberleşmenin tarafı ise cezası “*Katıldığı aleni olmayan bir söyleşiyi, diğer konuşanların rızası olmadan ses alma cihazı ile kayda alan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır*” (133/2) şeklindedir. Böylece haberleşmenin tarafı olup olmamak bakımından dinlemek ve kaydetmek suçlarının cezası tespit edilmiştir. 133/3’de ise “*Kişiler arasındaki aleni olmayan konuşmaların kaydedilmesi suretiyle elde edilen verileri hukuka aykırı olarak ifşa eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve dört bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. İfşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur*” ifadesiyle ifşa suçu cezalandırılmıştır.

Haberleşmenin gizliliğinin ihlalinin ardından TCK 134. madde “*Özel Hayatın Gizliliğini İhlâl*” alt başlığındaki ceza düzenlemesini içermektedir. Bu maddenin muhtevası Anayasada (mad. 20) “*Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü,*

özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar” şeklinde yer almıştır.

Özel hayatın gizliliğini ihlâl suçu TCK 134/1’de şu şekilde cezalandırılmıştır: “Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlâl eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlâl edilmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır.” Bu ihlalin ifşa suçuna dönüşmesi halinde verilecek ceza 134/2’de şöyledir: “Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İfşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur.”

TCK 135. maddede “Kişisel Verilerin Kaydedilmesi”ne ilişkin şu düzenleme yapılmıştır: “Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir. (135/1) Kişilerin siyâsî, felsefî veya dinî görüşlerine, ırkî kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlâkî eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikal bağlantılarına ilişkin bilgileri kişisel veri olarak kaydeden kimse, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır. (135/2)”

Her türlü özel bilginin “kişisel veri” sayıldığı bu maddeden sonra (136. madde) verilerin hukuka aykırı olarak ifşa edilmesi suç sayılmış ve şöyle cezalandırılmıştır: “Kişisel verileri, hukuka aykırı olarak bir başkasına veren, yayan veya ele geçiren kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

TCK 137. maddede buraya kadar anlatılan suçların nitelikli halleri şöyle sıralanmıştır: “Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların; a) Kamu görevlisi tarafından ve görevinin verdiği yetki kötüye kullanılmak suretiyle, b) Belli bir meslek ve sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle, işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.”

TCK’da özel hayatın gizliliğinin korunması için, yasal olmayan yolla yapılan tespit ve ifşanın suç sayılması yeterli görülmemiş, yasal yolla edinilen bilgilerin kanuni süre içinde imha edilmemesi de 138. maddede suç sayılmıştır: “Kanunların belirlediği sürelerin geçmiş olmasına karşın verileri sistem içinde yok etmekle yükümlü olanlara görevlerini yerine getirmediklerinde altı aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.”

Özel hayatın gizliliğinin korunmasına ilişkin suç tipleri ve cezaları

bu maddede sona ermektedir. Bundan sonra (139. madde) hak sahibinin şikâyet hakkı şöyle düzenlenmiştir: “*Kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme ve verileri yok etmeme hariç, bu bölümde yer alan suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlıdır.*”

Konuyla ilgili son maddede (mad. 140) ise “*Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunacağı*” belirtilmektedir.

5. Türk Ceza Kanununda Özel Hayatın Gizliliğinin Korunmasına Yönelik Hükümlerin İslam Hukuku İle Mukayesesi

TCK'nun 132. maddesinde haberleşmenin gizliliğine karşı işlenen suç tipleri tespit edilmiştir. Bunlar da haberleşmenin gizliliğinin ihlâl ve ifşa edilmesidir. Bu suçların maddi unsuru, haberleşmenin içeriğinin izinsiz öğrenilmesi yoluyla suçun işlenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu arada suçun oluşumunda haberleşmenin şeklinin ve haberleşmenin gizliliğinin ne şekilde ihlâl edildiğinin önemi yoktur. Çünkü kişiler arasında gizli kalması istenen konuşmaların izinsiz olarak dinlenmesinin imkânları günümüzde gittikçe daha çok önem kazanmaktadır. Zira zamanımızda teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bu tür fiilleri işleme imkânları bir hayli artmıştır. Kolaylıkla gizlenebilmesi için özel olarak imal edilmiş gizli kameralar, ses kayıt cihazları ve bunların yanında günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelen telefonlar bu imkânı sağlayan belli başlı araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle haklı bir gerekçeye dayanmadan⁵⁷ teknolojinin imkânlarından yararlanarak yahut bunları kullanmaksızın bizzat kendisi başkalarının gizli konuşmalarını dinlemek suretiyle kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlâl eden kimse suç işlemiş demektir.

İslam Hukukunun klasik eserlerinde haberleşmenin gizliliğinin ihlalinin tipik örneği “gizli dinleme” suçudur. Zira dönemin imkânları çerçevesinde kişiler arasındaki konuşmaların gizliliğinin ancak kulakla gizlice dinlenmesi yoluyla ihlâl edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu

⁵⁷ Gizli konuşmaları dinlemeye karşı savunma yapabilmek için öncelikle böyle bir saldırının hukuka aykırı olması gerekmektedir. Zira hukuka uygunluk sebeplerinden birine dayanarak yapılan saldırı haklı sayılır. Dolayısıyla buna karşı yapılan savunma hukuk çerçevesi içinde değerlendirilmez. Örneğin, suçluyu yakalamak ve suç delillerinin kaybolmamasını temin etmek maksadıyla yetkili merciin izni alınarak özel hayatın gizliliği zaruret oranında ihlâl edilebilir. Ancak bunun için ciddi deliller bulunmalı ve hukukun dışına çıkılmamalıdır. ARMAĞAN, S. 1987: 100.

durumda suçu işleyen kişi, konuşanların kendisini göremeyecekleri bir konum alarak bu ihlal işini yapabilecektir. Gizli dinleme suçuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Rızaları olmaksızın bir topluluğun konuşmasını dinleyen kimsenin kulaklarına kıyamet gününde kurşun dökülecektir.*”⁵⁸ Gizli dinlemenin ahiretteki cezasını açıklayan bu hadis-i şerifinden yola çıkarak bu fiili işlemenin, normal durumlarda geçerli genel bir kural (kıyas) olarak, yasaklandığını, suç sayıldığını söylemek mümkündür. Bu hadisi delil olarak kullanan fakihler, suçun somut hallerini ve bunlara karşı yapılacak yasal savunmaları örneklendirmişlerdir.⁵⁹

Yine İslam hukuku açısından gizli konuşmaları dinlemek, genel olarak tecessüsün yasaklanmasına kıyas edilerek de hukuka aykırı olarak kabul edilebilir. Nitekim “*Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakınıniz. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyendir.*”⁶⁰ ayeti ile “*Ey iman edenler! Başkalarının evlerine ev sahiplerinden izin alıp onlara selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.*”⁶¹ ayeti bu bağlamda delil olarak zikredilebilir. Zira gizlice dinlemek “birbirinin kusurunu araştırma” yasağını ihlal yollarından biri olduğu gibi, gizlice dinlemenin yollarından biri de evlere izinsiz girmektir.

Öte yandan haberleşmenin gizliliğinin ihlal edilmesinin, haberleşmenin tarafı olan kişi ya da kişilerce yapılması durumunda ihlali yapan kişi, kendisine güvenilerek emanet edilen bir bilgiyi diğerlerinin izni olmadan başkasına aktarıyor demektir. Bu ihlal, İslam Hukuku açısından öncelikle “emanete ihanet” etmek demektir ve inanmış bir insanın böyle bir fiili işlemi caiz değildir. Zira Yüce Allah’ın “*Yine onlar, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler*”⁶² buyruğu, inananların ayrılmaz özelliklerinden biri olan ahlakî vasfı belirtirken, “*Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor!*

⁵⁸ BUHÂRÎ, “*Rüyâ*”, 45; TİRMİZÎ, “*Libas*”, 19.

⁵⁹ ŞÂFÎÎ, M. 1993: C: 6, s. 45; İbn KUDÂME, M. 1992: C: 12, s. 535; KARÂFÎ, Ş. ty.: C: 4, s. 184; HURÂŞÎ, y.: C: 8, s. 112; DERDİR, 1328: C: 4, s. 357; DESÜKÎ, 1328: C: 4, s. 357.

⁶⁰ Hucurat 49/12. Bu konuda geniş bilgi için bkz. ARMAĞAN, S. 1987: 98.

⁶¹ Nur, 24/27.

⁶² Mü’minûn, 23/8. Ayrıca bkz. Meâric, 70/32.

*Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir*⁶³ ayeti de emanetin korunmasına dair emredici nitelikteki hukukî mahiyeti ortaya koymaktadır.

Haberleşmenin tarafı olan kişinin böyle bir ihlal yapması, İslam hukuku açısından “söz götürüp getirme (koğuculuk)” suçunu da teşkil etmektedir. Bu suça “nemime” adı verilmekte, düşmanlık amacıyla yapılan dedikodu bu kapsama dâhil edilmektedir.⁶⁴ Çünkü “*Alabildiğine yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan laf götürüp getiren kimselerden hiçbirine sakın boyun eğme*”⁶⁵ ayetinde de açıkça belirtildiği gibi koğuculuk yasaklanmaktadır. Hz. Peygamber de insanların en şerhilerini açıklarken “*nemime peşinde koşanlar, dostların arasını bozanlar ve insanları birbirinden ayrı düşürerek kötülüklerini isteyenler*”⁶⁶ ifadesini kullanmıştır. O halde koğuculuk asıl itibarıyla gizliliğin ihlali olduğuna göre şahsiyet hakkına yönelik bir ihlaldir ve burada söz konusu edilen diğer ihlaller için İslam Hukukunda tazir ya da manevi tazminat cezası uygulanabilmektedir.⁶⁷

Şahsiyet haklarının ihlaline yönelik suçlar için ceza müeyyidesinin varlığı yanında mağdurun yasal savunma hakkı da bulunmaktadır. Ancak hakkı ihlal eden saldırının haksız olması dışında diğer bir şart da yapılan saldırı ile savunma arasında oranın bulunmasıdır. Burada suçun işlenmesinin daha hafif yolla önlenmesi mümkün iken bunun yapılmaması, örneğin uyarı yeterli olacağı halde gizlice dinlediği fark edilen kişiye karşı hemen onun işitme fonksiyonunu yitirmesine sebep olabilecek derecede savunma yapılması söz konusu oranı aşmak demektir.⁶⁸ Ancak saldırgan, gerekli uyarılar yapıldığı halde dinleme işine devam ediyorsa, böylesi bir savunma meşrudur.⁶⁹

⁶³ Nisa, 4/58.

⁶⁴ ISFEHÂNÎ, R. 1986: **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kurân**, 772, İstanbul; ÇAĞIRICI, M. 2001: “**Nemime**”, DİA, C: 32, s. 553, İstanbul.

⁶⁵ Kalem 68/10-11.

⁶⁶ Ahmed b. HANBEL, 1992: **Müsned**, C: 4, s. 459.

⁶⁷ BİLMEN, Ö.N. 1985: C: 8, s. 271-282. Manevi zararların tazmin şekilleri Bilmen'e göre şöyledir: “1) Manevi zararların maddi ıvazlarla karşılanması, 2) Mütecevizi tedip ile mutazarrırın tatminine çalışılması, 3) Tecavüzün tazir suretiyle takbih edilmesi, 4) Haksızlığın teşhiri ve mahiv ve ıslahı, 5) Mutazarrırın mütecevize bilmukabele cevap vermesi.” Bkz. BİLMEN, Ö.N. 1985: C: 8, s. 274-275.

⁶⁸ GAZZALÎ, M. 1997: **el-Vesît**, C: 6, s. 533, Beyrut; NEVEVÎ, M. ty.: **Ravdatu't-tâlibîn**, C:7, s. 398, Beyrut

⁶⁹ NEVEVÎ, ty.: C: 7, s. 398; BUHÛTÎ, M. 1985: **Ravdu'l-Murbi'**, C: 7, s 389; İbn MÜFLİH, B. 1997: **el-Mübdî' şerhu'l-mukni'**, C: 8, s. 467, Beyrut.

TCK 133. maddede “kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması” yoluyla gerçekleşen ihlale İslam hukuku açısından bakıldığında şu söylenebilir: İslam hukukunda haberleşmenin gizliliğini ihlal suçunu kendi kulaklarıyla gizlice dinleyerek, yazılı metni gizlice okuyarak vb. yolla bizzat yapan kişiyle ilgili zikredilen hükümler, şartlar gerçekleştiği takdirde ses kayıt cihazı gibi özel araçlarla yapılan saldırılar için de geçerli kılınabilir. Bu durumda kişilerin kendileri tarafından yahut başkalarının gizlice dinlemeleri sonucu banda alınmış konuşmalarda da yukarıdaki hükümler söz konusu olabilir. Zira gizli kalması istenen bir düşünce veya metin, bazen banda alınıp saklanmakta ya da yalnız kendisinin dinlemesi için bir şahsa verilebilmektedir. Dolayısıyla haksız yollarla bandı temin ederek dinlemek, özel hayatın gizliliğini ihlal etmek demektir.⁷⁰ O halde ister basitçe dinleme ve izleme ister en son teknoloji ürünü cihazları kullanma yöntemiyle yapılsın, yasal olmayan yollarla haberleşmenin gizliliğini ihlal etmek İslam hukukunda suç sayılmaktadır.⁷¹ Çünkü bu ihlal, gizli durumların haksız yere araştırılması (tecessüs) kapsamındadır. Üstelik gelişmiş cihazlarla yapılması sebebiyle geçmiş dönemlerdeki İslam hukukçularının ihlal örneği olarak bahsettikleri durumlardan daha tehlikeli ve kötüdür. Nitekim yukarıda da söz edildiği gibi eski dönemlerdeki ihlallere karşı meşru müdafaa imkânı varken, gelişmiş aletlerle yapılan ihlallere karşı böyle bir imkân bulunmamaktadır. Bu durumda sadece ahlaki müeyyideler yeterli olamayacağı için İslam Hukukunda aynen TCK’da olduğu gibi ağırlaştırılmış tazir ve manevi tazminat cezasının uygulanması yanında şartlar elverdiği sürece meşru müdafaa da söz konusu olabilmektedir.⁷²

TCK 134. maddedeki düzenleme ile Anayasanın 20. maddesindeki içeriğin karşılaştırması neticesinde herhangi bir ayırım yapılmaksızın ve sınırlama gözetilmeksizin soyut anlayışla özel hayat ifadesi kullanıldığı için

⁷⁰ ARMAĞAN, S. 1987: 98.

⁷¹ ARMAĞAN, S. 1987: 96.

⁷² BİLMEN, Ö.N. 1985: C: 8, s. 275, 281-282. Buna göre meşru müdafaa önce aktif haldeki cihazların durdurulması, durdurulamıyorsa saldırı mahallinden uzaklaştırılması, bu da mümkün değilse son çare olarak imha edilmesi şeklinde tedricî bir savunma yapmak gerekir. Böylece zorunluluk ve oran şartına uyulmuş olur. Şartlarına uygun bir savunma sonucunda imha edilen cihazların tazmin edilmesi de gerekmez. Zira şartlarına uyarak savunma yapan kişinin, savunma amacıyla karşı tarafa verdiği zararları tazmin etme yükümlülüğü yoktur. Bkz. ŞAFÎ, 1993: C: 6, s. 46; İbn KUDÂME, 1992: C: 12, s. 534; KÂSÂNÎ, E. 1997: *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertîbi’s-şerâi’*, C: 11, s. 365, Beyrut; KARÂFÎ, Ş. ty.: C: 4, s. 183; HURÂŞÎ, ty.: C: 8, s. 112; DERDÎR, 1328: C: 4, s. 357; DESÜKÎ, 1328: Cilt: 4, s. 357.

TCK maddesinin bu konuda daha ileri olduğu söylenebilir. TCK maddesindeki suç tiplerine gelince, bunlar özel hayatın gizliliğinin ihlâl ve ifşa edilmesidir. Maddede suç tipleri müeyyidenin ağırlığına göre (sadece ihlal, kaydederek ihlal, kaydın ifşa edilmesi) sıralanmıştır. Anlaşılan o ki ifşa etmek, ihlalin ağırlaşmış biçimidir. Görüntünün ve sesin yasal olmayan yollarla tespit ve ifşa edilmesinin yaptırımının düzenlendiği bu maddeler, geçmiş dönemlerdeki imkânlarla yapılan ihlaller ile bugünü harmanlamış durumdadır. Eskiden ihlaller basit surette gizli dinleme ve gözleme yoluyla yapılmaktaydı. Bugün de gizli dinleme ve gözleme söz konusudur. Ancak kulak ve göz yerine ileri teknoloji ürünü aletler kullanılmakta, bunların sesi ve görüntüyü kaydedip yayma imkânı bulunmaktadır.

Vicdanlarda yerleşen ahlak ilkeleri sayesinde hakların korunması sadece hukuk kuralına dayanan korumaya göre daha iyi sayıldığı için İslam hukukunda özel hayatın gizliliği ahlak ilkeleriyle de korunmuştur. Örneğin, : gizli durumları araştırmak, ayıp hususları öğrenmeye çalışmak (tecessüs) ve gıybet etmek yasaklandı⁷³ gibi, özel hayatın ihlaline sebep olacak tarzda başkasının evine izinsiz girmek de yasaklanmıştır.⁷⁴ Bunun yanında Hz. Peygamber (s.a.s.)’den rivayet edilen “*Ey dili iman etmiş, ancak henüz iman kalplerine tam girmemiş olanlar! Müslümanların gizli hallerini araştırmayın. Kim onların gizli hallerini araştırırsa, Allah da onun gizli hallerini araştırır. Onu rezil eder*”⁷⁵ hadisi tecessüs ayetini teyit etmekte, “*Bir örtüyü aralayıp kendisine izin verilmeden bakan kimse, aşılması helal olmayan sınırı aşmış olur*”⁷⁶ hadisi kapılarda ve pencerelerde kullanılan örtülerin, diğer bir ifadeyle tülün, perdenin, güneşliğin vs. izinsiz kaldırılarak içeriye bakılmasını, “*İzin almadan bir kimsenin evinin içine bakmak hiç kimseye helal değildir. Bakarsa günah işlemiş olur.*”⁷⁷ hadisi de mutlak olarak böylesi bir ihlali yasaklamaktadır.

Özel hayatın gizliliğinin korunmasının yollarından biri olan meşru müdafaa konusu İslâm hukukçularını meşgul etmiştir. Onlar, Hz. Peygamber’in “*Kim bir topluluğun evine izinlerini almaksızın bakıp onların gizli hallerini öğrenmek isterse, o topluluğa onun gözünü çıkarmaları helal olur.*”⁷⁸ hadisinden yola çıkarak “evlerin içini gözetlemek suretiyle aile

⁷³ Hucurât 49/12.

⁷⁴ Nûr 24/27.

⁷⁵ BUHARÎ, “**Edeb**”, 57; Ebû Dâvud, “**Edeb**”, 37; TİRMİZÎ, “**Birr ve Sıla**”, 85.

⁷⁶ Ahmed b. HANBEL, 1992: C: 5, s. 181; TİRMİZÎ, “**İsti’zân**”, 16, “**Edeb**”, 76.

⁷⁷ Ebû DÂVUD, “**Tahâre**”, 43; TİRMİZÎ, “**Salât**”, 148; İbn HANBEL, V, 280.

⁷⁸ BUHARÎ, “**Diyât**”, 15, 23; MÜSLİM, “**Edeb**”, 43; Ebû DÂVUD, “**Edeb**”, 127; NESÂÎ, “**Kasâme**”, 48. Diğer bir rivayet ise şöyledir: Elindeki tarakla saçını

mahremiyetini öğrenmek” şeklinde ortaya çıkan saldırının hukukî sonucunun ne olacağını tartışmışlardır. Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde genel olarak kabul edilen görüşe göre evin içini gözetleyen kimseye karşı yapılan savunma, gözetleyenin gözünü çıkarmak şeklinde olmamalıdır. Çünkü ilgili hadisler, böyle bir saldırıyı gerçekleştirme kastı içinde olanları henüz harekete geçmeden önce caydırmak, harekete geçmişlerse uyararak ve böylece saldırıdan vazgeçirmek içindir Buna göre, saldırganın gözünü kasten çıkarana kısas uygulanır. Saldırganı uzaklaştırmak kastıyla taş, vb. şeyleri atan ve bu fiiliyle saldırganın gözünü (hataen) çıkaran kimseye ise diyet ödetilir.⁷⁹ Şâfiî ve Hanbelî hukukçularına göre, bir kişi izinsiz olarak bir evin içerisine bir delikten, kapı aralığından veya buna benzer bir yerden bakacak olsa, başka çare kalmadığında, ev sahibinin öldürücü olmayan bir taşı atmak, bir çubukla dürtmek, vb. şekillerde savunma yapma hakkı bulunmaktadır. Çünkü gözün çıkarılmasıyla ilgili hadisler, böyle bir saldırıya uğrayan kişiye röntgencilik yapanın gözünü çıkarma hakkı vermektedir.⁸⁰ Öte yandan, ev sahibi kapıyı açık bırakarak içerinin görülmesine imkân sağlamışsa, herhangi bir cisim atarak bakan kişinin gözünü çıkaramaz. Ancak kapıyı içeriye bakan kimse (röntgenci) açmışsa ev sahibi gerekli şiddette savunma yapma hakkına sahip olabilmektedir.⁸¹

tararken kendisini kapı deliğinden gözetleyen kişiye Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şöyle demiştir: “*Senin baktığını bilseydim tarağı gözüne atardım. Çünkü izin almak ancak göz(ün ev içinde gizli hallere muttali olmaması) içindir.*” BUHARÎ, “**Diyât**”, 13; MÜSLİM, “**Âdab**”, 3; TİRMİZÎ, “**Salat**”, 148; Ebû DÂVUD, “**Tahâre**”, 43; NESÂÎ, “**Kasâme**”, 48.

⁷⁹ HATTÂB, M. 1992: **Mevâhibu'l-Celîl**, C: 6, s. 323, Beyrut; KARÂFÎ, Ş. ty.: C: 4, s. 184; DERDÎR, A. 1328: C: 4, s. 357; DESÛKÎ, M. 1328: C: 4, s. 357; HURÂŞÎ, M. ty.: C:8, s. 112; İbn CÛZEYY, M. 1982: **Kavânînu'l-Fıkhîyye**, 356, Tunus; ATTAR D. 1981: **ed-Difâu's-Şer'iyi fi's-Şer'ati'l-İslâmî**, 112, Beyrut; BEHNEŞÎ, A. 1984: **el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Cinâiyi'l-İslâmî**, 160, Beyrut; KÂSİM, Y. 1985: **ed-Difâu's-Şer'î fi'l-Fıkhî'l-Cinâiyi'l-İslâmîyyi ve'l-Kânûni'l-Cinâiyi'l-Vad'î**, 94, Beyrut; ZUHAYLÎ, V. 1985: **Nazarîyyetü'z-Zarûrati's-Şer'iyeti Mukâraneten maa'l-Kânûni'l-Vad'î**, 151, Beyrut.

⁸⁰ ŞÂFÎÎ, 1993: C: 6, 47; GAZZALÎ, 1997: C: 6, s. 532; ŞÎRÂZÎ, İ. 1995: **el-Mühezzeb**, C: 3, s. 352, Beyrut; İbn TEYMIYE, 1984: **el-Muharrar fi'l-Fıkhî alâ İmâmi Ahmed b. Hanbel**, C: 2, s. 162, Riyâd; NEVEVÎ, ty.: C: 7, s. 397; ŞİRBİNÎ, Ş. 1958: **Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni'l-Minhâc**, C: 4, s. 198, Kahire; REMLÎ, Ş. 1984: **Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc**, C: 8, s. 31, Beyrut; Ebû KÂSİM, N. 1983: **Şerâiu'l-İslâm**, C. 4, s. 191, Beyrut.

⁸¹ NEVEVÎ, M. ty.: C: 7, s. 396; ŞEBRAMELLÎSÎ, N. 1988: **Hâşiyetü Nihâyeti'l-minhâc li'r-Remlî**, C: 8, s. 30, Beyrut; ATTAR, D. 1981: 115.

Özel hayatın gizliliğinin korunması bağlamında TCK mad. 135/1’de her türlü bilginin “kişisel veri” sayılması ile Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “*Kardeşinin yazılı metnine onun izni olmadan bakan kimse ateşe (cehenneme) bakmış gibidir*”⁸² sözü arasında benzerlik kurulabilir. Zira hadiste gizli tutulmak istenen yazılı metinlerin izinsiz okunması yasaklanmıştır. Dolayısıyla benzer fiillerle haberleşmenin gizliliğini ihlal eden her türlü eylem suç sayılmaktadır.⁸³ Ayrıca insanların sözlü olarak yaptıkları özel haberleşmenin hukuka aykırı bir şekilde öğrenilmesi ve başkalarına aktarılması haberleşmenin gizliliğini ihlal eden bir suç olduğuna göre, sahibinin izni olmadan gizli kalması istenen yazılı metinleri okumak da aynı şekilde suç teşkil etmektedir. Zira bu yolla da haberleşmenin gizliliği ifşa edilmektedir. Yine yazışmanın konuşma hükmünde olduğunu belirten “*Mükâtebe muhâtaba gibidir*” kaidesi⁸⁴ gereğince, gizli tutulmak istenen yazılı metinlerin izinsiz okunmasını, konuşmaların gizlice dinlenmesine benzetmek mümkündür.⁸⁵ Öte yandan kanun maddesinde bilgi kaydının türü önemsenmediği gibi zikredilen hadiste de aynı şekilde yazılı metnin türü söylenmeyerek mutlak bir ifade kullanılmış olmasına dikkat edilmesi benzerlik bakımından önemlidir.

Bu arada bir önceki maddeyle bağlantılı olarak kişisel verilerin hukuka aykırı olarak ifşa edilmesiyle ilgili TCK 136. maddeyi “gizli durumları araştırma (tecessüs)”⁸⁶ ve “söz götürüp getirme (koğuculuk/nemime)”⁸⁷ suçunun kapsamına dâhil etmek mümkündür.

Buraya kadar sayılan suç tiplerinin nitelikli hallerinin TCK 137. maddedeki sıralanışı son derece yerindedir. Zira görevinin verdiği yetkiyi kötüye kullanılmak suretiyle kamu görevlisi tarafından ihlallerin yapılması daha kolaydır. Aynı şekilde belli bir meslek ve sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle bu ihlaller kolaylıkla yapılabilmektedir. O halde bunların cezasının daha ağır olması normaldir. Böylece TCK mad. 24 gereğince “kanunun hükmünü icra” veya “yetkili merciin emrini ifa” gibi bir gerekçeye dayanıp kamunun ya da özel kuruluşun imkânlarını kullanarak

⁸² Ebû DÂVUD, “*Salat*”, 23.

⁸³ ŞÂFÎ, 1993: C: 6, 45; İbn KUDÂME, 1992: C: 12, s. 535; KARÂFÎ, ty.: C. 4, s. 184; HURÂŞÎ, ty.: C: 12, s. 112; DERDÎR, 1328: C: 4, s. 357; DESÛKÎ, 1328: C: 4, s. 357.

⁸⁴ MECELLE, mad. 69.

⁸⁵ Bu konuda bkz. ARMAĞAN, S. 1987: 99.

⁸⁶ Hucurat, 49/12.

⁸⁷ Kalem 68/10-11.

bahsedilen ihlallerin kolaylıkla gerçekleştirilmesinin önüne geçilebilecektir.

Suç tiplerinin nitelikli hallerinin ağırlaştırılarak cezalandırılması şeklinde düzenlemenin İslam hukuku için de geçerli olduğu söylenebilir. Nitekim bir fiilin suç teşkil edebilmesinin şartlarından biri de “hukuka aykırılık” unsurunun bulunması, diğer bir ifadeyle fiilin hukuk kuralı ile çatışmasıdır. Yukarıda zikredilen “kanunun hükmünü icra” veya “yetkili merciin emrini ifa” ise hukuka aykırılığı ortadan kaldıran sebepler arasında yer alır. Hukuka uygun sebepleri de denen bu tür eylemler, hukuk tarafından bazı durumlarda çeşitli sebeplerle yapılmasına izin verilmiş olan fiillerdir.⁸⁸ Bunlar fıkıh usulündeki “ruhsat” hükümlerine tekabül eder⁸⁹ ve kanunun ruhuna, konma amacına aykırı olmadığı sürece cezalandırılmaz.⁹⁰ Öte yandan hukuka uygunluk sebepleri kişiye bir hareketi yapma zorunluluğu getirdiği gibi, bir fiili gerçekleştirebilmek konusunda bir hak ve yetki de tanır.⁹¹ Ancak hukuk ölçülerini aşan bir eylem ceza ve hukuk sorumluluğunu gerektirir.⁹² Çünkü bu hakkın ve yetkinin kullanılmasındaki amaç, maslahat ilkesidir.⁹³ Bu sebeple örneğin “yetkili merciin emrini ifa” gibi bir gerekçe, ancak emrin şekil ve muhteva bakımından kanuna uygun olması durumunda geçerlidir. Hukukî olmadığını bildiği bir emri bile bile ifa eden memurun hem hukukî hem de cezâî sorumluluğu vardır. Bu sebeple böyle bir emrin ifa edilmemesi gerekir. Zira Allah'a isyanın mevcut olduğu konuda kula itaat edilmez.⁹⁴

TCK 138. maddede “sürenin geçmiş olmasına karşın verileri sistem içinde yok etmekle yükümlü olanların görevlerini yerine getirmemeleri”

⁸⁸ UDEH, A. 1994: C: 1, s. 467 ve 476; AKŞİT, C. 1976: **İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları**, 43 ve 89-92, İstanbul; DAĞCI, Ş. 1996: **İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller**, 20, Ankara.

⁸⁹ GAZZÂLÎ, M. ty.: **el-Müstesfâ**, C: 1, s. 280, Beyrut; İbn MELEK, ty.: **Şerhu'l-Menâr fi'l-usûl**, 199, İstanbul; ZEYDAN, A. 1990: **el-Vecîz fi usûli'l-fıkıh**, 51, Beyrut; ŞA'BAN, Z. 1990: 256-257; ZUHAYLÎ, V. 1996: **Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî**, C: 1, s. 109-110; ATAR, F. 1992: 131-132.

⁹⁰ AKŞİT, C. 1976: 42; ATTAR, D. 1981: 150.

⁹¹ UDEH, A. 1994: C: 1, s. 472.

⁹² BUHÛTÎ, M. 1997: **Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ**, C: 6, s. 16, Beyrut; UDEH, A. 1994: C: 1, s. 517; ZUHAYLÎ, V. 1996: C: 6, s. 301.

⁹³ BEHNEŞÎ, 1991: C: 1, s. 125; ZERKÂ, M. 1983: **Nazariyyetü't-teassüfi bi-isti'mâli'l-hakki fi kânûnin İslâmiyyin**, 24, Amman; DEYBÂNÎ, A. 1994: **el-Medhal ilâ dirâseti'l fıkhi'l-İslâmî**, 311, Bingazi.

⁹⁴ ŞEREFÎ, A. 1986: **el-Bâis ve eseruhû fi'l-mes'ûliyyeti'l-cinâiyyeti dirâseten ve mukâraneten bi-ahkâmi's-şer'iyyeti'l-İslâmiyyeti**, 242, yy.

İslam hukuku bakımından da görevin ihmalidir ve Yüce Allah'ın "...verdikleri sözlere riayet ederler"⁹⁵ buyruğuna aykırıdır. Edinilen verinin yasal yollarla kaydedilmesi ve ifşa şeklinde bir ihlal söz konusu olmaması sebebiyle bu kanun maddesindeki müeyyidenin önceki maddelere göre daha hafif olduğu görülmektedir.

TCK 139. maddeye göre 135 (kişisel verilerin kaydedilmesi), 136 (kişisel verilerin ifşası) ve 138. maddelerde (verilerin silinmemesi) işlenen suçların takibi şikâyete bağlı değildir. Dolayısıyla şikâyete bağlı olmayan suçlardaki uygulama gereğince şikâyetçi olunmasa dahi konuyla ilgili soruşturma ve kovuşturma re' sen sürdürülmelidir.⁹⁶

İslam hukukuna göre özel hayatın gizliliğinin korunmasına yönelik hükümler "kul hakkı" ve "tazir cezası" gibi kavramlar çerçevesinde düşünüldüğünde söz konusu suçların takibinin şikâyete bağlı olduğu söylenebilir.⁹⁷

Öte yandan had türünden suç isnadının yasal olmayan yollarla ispatının kabul edilmemesi gerekir. Zira konutunda içki içen bir kişinin Hz. Ömer tarafından yakalanmasına rağmen cezalandırılmamasının sebebi, suç ispatının Hz. Ömer tarafından yasal olmayan yolla yapılmasıdır. Nitekim o, evin duvarından atlamak suretiyle başkasının gizli durumlarını araştırmama⁹⁸ yasağına, evlere kapılarından ve izin isteyip selam vererek girme emrine⁹⁹ uymamıştır.¹⁰⁰ İçki içme suçuna dair bir suç isnadı karşısında İbn Mes'ud'un "Bize başkalarının gizli hallerini araştırmak yasaklanmıştır. Kendiliğinden bir ayıp veya kusur ortaya çıkarsa biz onun gereğini yaparız"¹⁰¹ sözü de bu

⁹⁵ Mü'minûn, 23/8. Ayrıca bkz. Meâric, 70/32.

⁹⁶ TCK 73/1. madde uyarınca soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olan diğer suçlar hakkında yetkili kimse altı ay içinde şikâyette bulunmalıdır. Aksi halde soruşturma ve kovuşturma yapılamaz. Yine TCK 73/2. madde uyarınca zamanaşımı süresini geçmemek koşuluyla bu süre, şikâyet hakkı olan kişinin fiili ve failin kim olduğunu bildiği veya öğrendiği günden başlamaktadır. Bkz. KUNTER, N. 1981: **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 63, İstanbul. Ayrıca bkz. ALBAYRAK, M. 2008: **"Şikâyete Tabi Suçların Özellikleri Ve Bu Suçlara Bağlanan Hukuki Sonuçlar"**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, sayı: 77, s. 281-306.

⁹⁷ Tazir suçu ve cezası hakkında bkz. ŞEKERCİ, O. 1996: **İslam Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları**, 25 vd, İstanbul.

⁹⁸ Hucurat, 49/12.

⁹⁹ Bakara, 2/189; Nur, 24/27.

¹⁰⁰ YAZIR, M. H. 1975: C: 6, s. 4473-4474, İstanbul.

¹⁰¹ Ebû DÂVÛD, **Edeb**, 37.

hususunu teyit etmektedir.

SONUÇ

Anayasa, ceza kanunu ve uluslararası anlaşmalarla koruma altına alınan özel hayat, şahsın gizli hayatı olup kendi isteği dışında başkaları tarafından bilinmeyen hayatıdır. Buna göre, başkalarının bilmesini istemediği yaşam alanına, yasal çerçevede, sadece kişinin kendisinin belirlediği ölçüler içerisinde tespit ve müdahale edilebilme hakkını veren özel hayatın gizliliği, onun umumi hayatının mukabili olmaktadır. Bu hayatın yasal olmayan yollarla araştırılması ve diğer şahıslara duyurulması ise özel hayatın gizliliğinin ihlalidir. Bu gizliliğin korunması ise şahsiyet hakkının gereğidir. Bu sebeple hem iç hukukta hem de uluslararası sözleşmelerle özel hayatın gizliliği korunmuştur.

Batı hukuk sistemlerinde “privacy” kelimesiyle ya da “private life” tamlamasıyla ifade edilen özel hayat kavramı, Arapça yazılan çağdaş İslam hukuku eserlerinde “el-Hayâtü'l-hâssa” şeklinde tercüme edilmiştir. Bunların yerine dilimizde “sırrın masuniyeti”ni ifade etmek üzere mahremiyet kelimesinin kullanılması daha uygundur. Bu kavram, fıkıh eserlerinde özel hayat ve bunun korunması için kullanılan “ırz” ve “ırzı koruma”nın kapsamı ile de uyumludur. Zira İslam Hukuk düşüncesinde özel hayatın kapsamı geniş tutulmuştur.

5237 sayılı yeni TCK'nun 132-140. maddeleri arasında özel hayatın gizliliğinin korunmasına yönelik düzenlemeler “haberleşme, kişiler arasındaki konuşma, özel hayat, kişisel veri” bağlamında yapılmıştır. İslam hukukunda ise bu hak, “maksat” ya da “maslahat” adı verilen ve “zarûrât-ı hamse” şeklinde ifade edilen değerlerin korunması bağlamında ele alınmıştır. O halde özel hayatın gizliliğinin korunmasının kişilik hakları bağlamında ele alınması bakımından TCK ile İslam Hukuku arasında benzerlik bulunduğu söylenebilir.

Fıkıh eserlerinde meseleci (kazuistik) yöntem anlayışının gereği olarak kişilik haklarının müstakil bir isim ve başlık altında incelenmemiş olması, TCK maddelerindeki düzenleme anlayışı ile fıkıhın konuya bakışı arasında benzerlik bulunmasını engellemez. Zira bu hakkın korunması amacına yönelik ayetlerin ve hadislerin ışığında İslam hukukçuları şahsiyet haklarının ihlalinin bir parçası kabul ettikleri bu alana yönelik suçlara karşı tazir cezasını, manevi tazminatı ve meşru müdafaa hakkını düzenlemişlerdir.

Özel hayat ve özel hayatın gizliliğinin hukuk düzeni tarafından korunması, bu çağın teknolojisinin imkânları göz önünde bulundurulduğunda geçmiş dönemlere göre çok daha önemlidir. Ne var ki,

bu korumanın yeterince sağlanamadığı da ortadadır. Zira özel hayatının gizliliğini ihlal suçu genellikle gizli olarak ve özel aletler kullanılarak işlenmektedir. Dolayısıyla hukuk kuralları gelişen teknolojinin gerisinde kalmamalıdır.

KAYNAKLAR

- ABDÜLBÂKÎ, M. F. 1990: **el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâz'l-Kur'âni'l-Kerîm**, İstanbul.
- AHMED b. HANBEL, 1992: **el-Müsned**, İstanbul.
- AKŞİT, C. 1976: **İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları**, İstanbul.
- ALBAYRAK, M. 2008: **“Şikâyete Tabi Suçların Özellikleri Ve Bu Suçlara Bağlanan Hukuki Sonuçlar”**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, sayı: 77, s. 281-306.
- ARMAĞAN, S. 1987: **İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler**, Ankara.
- ATAR, F. 1992: **Fıkıh Usulü**, İstanbul.
- ATTAR D. 1981: **ed-Difâu's-Şer'iyyi fi's-Şer'ati'l-İslâmî**, Beyrut.
- BARDAKOĞLU, A. 1993: **“Ceza”**, DİA, C: 7, s. 472, İstanbul.
- BEHNESÎ, A. 1984: **el-Medhalü'l-Fıkhî'l-Cinâiyyi'l-İslâmî**, Beyrut.
- BEŞER, F. 1987: **İslam'da Sosyal Güvenlik**, Ankara.
- BİLMEN, Ö.N. 1985: **Hukuku İslamiyye ve Istilahatı Fıkhıyye Kamusu**, İstanbul.
- BİRSİN, M. 2012: **İslam Hukukunda İnsan Hakları Kuramı**, İstanbul.
- BUHÂRÎ, M. 1992: **el-Câmiu's-sahîh**, İstanbul.
- BUHÛTÎ, M. 1985: **Ravdu'l-murbi' şerhu Zâdi'l-müstekni'**, Beyrut.
- BUHÛTÎ, M. 1997: **Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ**, Beyrut.
- ÇAĞIRICI, M. 1997: **“Sır”**, İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C: 4, s: 118, İstanbul.
- ÇAĞIRICI, M. 2001: **“İstihza”**, DİA, C: 23, s. 347, İstanbul.
- ÇAĞIRICI, M. 2006: **“Nemime”**, DİA, C: 32, s. 553, İstanbul.
- ÇALIŞ, H. 2004: **İslam Hukukunda Özel Mülkiyet ve Sınırlamaları**, Konya.
- DAĞCI, Ş. 1996: **İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller**, Ankara.
- DEHLEVÎ, 1994: **Huccetullâhi'l-bâliğa** (trc. Mehmet Erdoğan), İstanbul.
- DERDÎR, A. 1328: **Şerhu'l-Kebîr**, Kahire.
- DESÛKÎ, M 1328: **Hâşiyetü şerhi'l-Kebîr alâ muhtasari'l-imâmi'l-Halîl**, Kahire.
- DEVELLİOĞLU, F. 1993: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara.
- DEYBÂNÎ, A. 1994: **el-Medhal ilâ dirâseti'l fıkhı'l-İslâmî**, Bingazi.
- DÖNMEZER, S.-ERMAN, S. 1988: **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, İstanbul.
- EBÛ CEYB, S. 1988: **el-Kâmûsu'l-Fıkhî**, Dimeşk.
- EBÛ DÂVUD, S. 1992: **Sünenu Ebî Dâvud**, İstanbul.
- EBÛ KÂSİM, N. 1983: **Şerâiu'l-İslâm**, Beyrut.
- ERDOĞAN, M. 1999: **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul.
- EREM, F. 1971: **Ceza Hukuku**, Ankara.
- ESKİCİOĞLU, O. 1996: **İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları**, İzmir.

- GAZZÂLÎ, M. ty.: **el-Müstesfâ min İlmi'l-Usûl**, Beyrut.
- GAZZÂLÎ, M. 1997: **el-Vesît fi'l-mezheb**, Beyrut.
- GÖKMENOĞLU, H.T. 1996: **İslam'da Şahsiyet Hakları**, Ankara.
- GÜNDÜZ, A. 2001: "**İnsan Hakları**", DİA, C: 22, s. 323, İstanbul.
- HAÇKALI, A. 2004: **İslam Hukuk Tarihinde Gayeci İctihat Metodunun Gelişimi**, İstanbul.
- HATTÂB, M. 1992: **Mevâhibu'l-Cefl**, Beyrut.
- HEYET, 1973: **Mecelle-i ahkâm-ı adliyye**, İstanbul.
- HEYET, 1991: **Türk Hukuk Lügatı**, Ankara.
- HÖKELEKLİ, H. 1999: "**İrz**", DİA, C: 19, s. 133-134, İstanbul.
- HURÂŞÎ, M. ty.: **Şerhu Muhtasari'l-Halil**, Beyrut.
- ISFEHÂNÎ, R. 1986: **el-Müfredât fi Garîbi'l-Kurân**, İstanbul.
- İBN CÜZEYY, M. 1982: **Kavânînu'l-Fıkhiyye**, Tunus.
- İBN KUDÂME, A. 1992: **el-Muğni**, Riyad.
- İBN MANZÛR, M. ty.: **Lisânü'l-Arab**, Beyrut.
- İBN MELEK, ty.: **Şerhu'l-Menâr fi'l-usûl**, İstanbul.
- İBN MÜFLİH, B. 1997: **el-Mübdi' şerhu'l-mukni'**, Beyrut.
- İBN TEYMİYE, 1984: **el-Muharrar fi'l-Fıkhı alâ İmâmi Ahmed b. Hanbel**, Riyâd.
- İMRE, Z. 1980: **Medeni Hukuka Giriş**, İstanbul.
- KAHRAMAN, A. 2008: **İslam Hukuk ve Ahlak İlkeleri Işığında Özel Hayatın Gizliği (Mahremiyet)**, Ankara.
- KARÂFÎ, Ş. ty.: **Envâru'l-burûk fi envâ'il-furûk**, yy.
- KARAMAN, H. 1986: **Mukayeseli İslam Hukuku**, İstanbul.
- KARAMAN, H. 2006: **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, İstanbul.
- KÂSÂNÎ, E. 1997: **Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'**, Beyrut.
- KÂSİM, Y. 1985: **ed-Difâu's-Şer'î fi'l-Fıkhı'l-Cinâiyyi'l-İslâmiyyi ve'l-Kânûni'l-Cinâiyyi'l-Vad'î**, Beyrut.
- KOÇAK, M.-DALGIN, N.-ŞAHİN O. 2013: **Fıkıh Usulü**, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, B. 1979: **Medeni Hukuk**, İstanbul.
- KUNTER, N. 1981: **Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul.
- MERDÂVÎ, A. 1952: **el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hılâf alâ mezhebi'l-imâm Ahmed b. Hanbel**, Beyrut.
- MES'ÛD, M. 1997: **İslâm Hukuk Teorisi** (trc. Muharrem Kılıç), İstanbul.
- MUSTAFA, Y. 2011: **İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik**, Konya.
- MÜSLİM, 1991: **el-Müsnedü's-sahîh**, Kahire.
- NESÂÎ, 1992: **Sünenü Nesâî**, Beyrut.
- NEVEVÎ, M. ty.: **Ravdatu't-tâlibîn**, Beyrut.
- REMLÎ, Ş. 1984: **Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc**, Beyrut.
- ŞA'BAN, Z. 1990: **İslâm Hukuk İlminin Esasları** (trc. İ. Kafi Dönmez), Ankara.
- ŞAFÂK, A. 1992: **Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ankara.
- ŞÂFÎ, M. 1993: **el-Umm**, Beyrut.
- ŞÂTİBÎ, 1990: **el-Muvâfakât fi usûli's-şer'i'a** (trc. Mehmet Erdoğan), İstanbul.

- ŞEBRAMELLİSİ, N. 1988: **Hâşiyetü Nihâyeti'l-minhâc li'r-Remlî**, Beyrut.
- ŞEKERCİ, O. 1996: **İslam Ceza Hukukunda Ta'zir Suçları ve Cezaları**, İstanbul.
- ŞEREFÎ, A. 1986: **el-Bâis ve eseruhû fi'l-mes'ûliyyeti'l-cinâiyyeti dirâseten ve mukâraneten bi-ahkâmi's-şer'iyyeti'l-İslâmiyyeti**, yy.
- ŞÎRÂZÎ, İ. 1995: **el-Mühezzeb**, Beyrut.
- ŞİRBİNÎ, Ş. 1958: **Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni'l-Minhâc**, Kahire.
- TİRMİZÎ, ty.: **el-Câmiu's-sahîh** (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Beyrut.
- TOKSARI, A. 2012: “**Temel Hak Ve Özgürlükler Bağlamında Kitap ve Sünnete Göre Özel Hayatın Gizliliği**”, Diyanet İlmî Dergi, C: 48, sy: 2, s. 7-30, Ankara.
- UDEH, A. 1994: **et-Teşrû'l-cinâiyyü'l-İslâmî mukâraneten bi'l-kânûni'l-vad'î**, Beyrut.
- YAZIR, M.H. 1979: **Hak Dini Kuran Dili**, İstanbul.
- ZERKÂ, M. 1983: **Nazariyyetü't-teassüfi bi-isti'mâli'l-hakki fi kânûnin İslâmiyyin**, Amman.
- ZEYDAN, A. 1990: **el-Vecîz fi usûli'l-fıkh**, Beyrut.
- ZUHAYLÎ, V. 1985: **Nazariyyetü'z-Zarûrati's-Şer'iyyeti Mukâraneten maa'l-Kânûni'l-Vad'î**, Beyrut.